NÁRODNÍ PLÁN NA OBNOVU PŘÍRODY: SPOLEČNÉ HLEDÁNÍ CESTY K OBNOVĚ ČESKÉ KRAJINY

TEREZA NEDĚLNÍKOVÁ, LENKA VÁŇOVÁ, JAN ŠÍMA

Mgr. TEREZA NEDĚLNÍKOVÁ
Působí na odboru druhové ochrany a implementace mezinárodních závazků Ministerstva životního prostředí, kde se zaměřuje se především na implementaci nařízení EU o obnově přírody a koordinaci přípravy Národního plánu na obnovu přírody. Podílí se také na projednávání návrhu na využití tzv. přírodních kreditů (Nature credits) a řeší další související témata.

Mgr. LENKA VÁŇOVÁ
Působí na odboru druhové ochrany a implementace mezinárodních závazků Ministerstva životního prostředí, kde se rovněž zaměřuje na implementaci nařízení EU o obnově přírody a koordinaci přípravy Národního plánu na obnovu přírody. Věnuje se zejména tématům obnovy přirozeného propojení řek a nivních oblastí a dále také sídelním ekosystémům.

Ing. JAN ŠÍMA
Ředitel odboru druhové ochrany a implementace mezinárodních závazků Ministerstva životního prostředí, a kromě dosavadních agend ochrany mezinárodní ochrany biodiverzity, ohrožených i invazních a nepůvodních druhů, se podílí také na zajištění implementace nařízení EU o obnově přírody a koordinaci přípravy Národního plánu na obnovu přírody.

V roce 2024 vstoupilo v platnost nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1991 o obnově přírody, které představuje jeden z nejvýznamnějších evropských legislativních kroků v oblasti ochrany životního prostředí za poslední desetiletí. Jeho cílem není pouze chránit nejcennější části přírody, ale především podpořit komplexní obnovu ekosystémů a posílit odolnost krajiny a její schopnost poskytovat společnosti důležité ekosystémové služby, od zadržování vody a ochrany půdy po podporu biologické rozmanitosti a adaptaci na změnu klimatu. Jde tak o první evropský právní předpis, který pracuje s krajinou jako propojeným celkem a vedle ochrany existujících hodnot klade hlavní důraz na aktivní obnovu.

Zastřešujícím cílem nařízení je vytvořit podmínky pro dlouhodobou obnovu poškozených suchozemských i mořských ekosystémů a posílení jejich biologické rozmanitosti a odolnosti. Tímto zároveň přispět ke zmírňování změny klimatu, adaptaci na její dopady, dosažení neutrality z hlediska degradace půdy, posílení potravinového zabezpečení a plnění mezinárodních závazků Evropské unie. Úkolem nařízení je stanovit společný rámec pro provádění účinných a územně specifikovaných opatření, jejichž výsledkem má být do roku 2030 obnova nejméně 20 % pevninských a mořských oblastí EU a do roku 2050 postupná obnova všech ekosystémů, které to vyžadují.

Nařízení ukládá členským státům zpracovat tzv. Národní plány na obnovu přírody, které mají rozpracovat postup naplňování stanovených cílů v jednotlivých zemích. Česká republika tak v současnosti pod vedením Ministerstva životního prostředí připravuje svůj první Národní plán na obnovu přírody (NPOP), jenž vytvoří strategický rámec pro obnovu ekosystémů v následujících desetiletích.

NAŘÍZENÍ O OBNOVĚ PŘÍRODY

Nařízení o obnově přírody stanovuje jednotlivé oblasti – ekosystémy – jejichž obnovu a udržování je třeba zajistit. Jedná se o přírodní stanoviště, mořské oblasti, sídla, řeky, opylovače a zemědělskou a lesní krajinu. Pro každou z těchto oblastí stanovuje specifické povinnosti, časové rámce, kvantitativní i kvalitativní cíle a soubory indikátorů odrážející stav ekosystémů. Úkolem Národního plánu na obnovu přírody je stanovit postup, jak těchto povinností a cílů dosáhnout. Důležité je nicméně uvést, že přestože je nařízení EU přímo použitelným právním předpisem, stanovuje povinnosti členským státům, nikoliv přímo fyzickým nebo právnickým osobám. Spolu s přípravou Národního plánu je tak potřebné řešit i to, jak budou jeho jednotlivá opatření naplňována.

Harmonogram přípravy je poměrně náročný. Členské státy Evropské unie by podle nařízení měly předložit svůj první návrh plánu Evropské komisi do 1. září 2026. Následuje šestiměsíční lhůta, během níž Evropská komise návrhy vyhodnotí a zašle své připomínky. Po jejich obdržení bude mít Česká republika, stejně jako ostatní země, přibližně dalších šest měsíců na jejich vypořádání a zapracování. Finální podobu Národního plánu na obnovu přírody je následně nezbytné schválit a zveřejnit nejpozději do 1. září 2027. Revize Národní plánů budou probíhat v pravidelných intervalech, první v roce 2030 a následně v roce 2040.

TRADICE OBNOVY PŘÍRODY

Česká republika při přípravě svého prvního Národního plánu na obnovu přírody může stavět na dlouholeté tradici obnovy přírody a péče o krajinu. Opatření, která podle nařízení označujeme jako obnovu přírody, jsou v naší krajině v mnoha případech realizována již řadu let, ať už jde o obnovu mokřadů a rašelinišť, revitalizaci vodních toků, péči o druhově bohaté louky, obnovu krajinných prvků nebo zvyšování odolnosti lesů. Nařízení o obnově přírody však poprvé spojuje jednotlivé oblasti do jednoho společného rámce a stanovuje dlouhodobé cíle, které mají členské státy společně naplňovat. Zároveň navazuje na stávající strategie a politiky v oblasti ochrany životního prostředí a adekvátně je doplňuje a zohledňuje. Nejde tedy o zavádění zcela nových přístupů, ale o jejich lepší plánování a koordinaci, systematické sledování výsledků a realizaci ve větším měřítku.

SPOLEČNÁ PŘÍPRAVA NÁRODNÍHO PLÁNU NA OBNOVU PŘÍRODY

Ministerstvo životního prostředí zahájilo práce na Národním plánu na obnovu přírody krátce po přijetí nařízení. Příprava plánu má být otevřená, transparentní, inkluzivní a efektivní a veřejnosti má být včas a účinně poskytnuta možnost zapojit se do jeho přípravy. Tento požadavek stanoví přímo nařízení a Ministerstvo životního prostředí jej od počátku považuje za jeden ze základních principů celého procesu. Od samého počátku bylo zřejmé, že příprava takového rozsáhlého dokumentu nemůže být záležitostí pouze rezortu životního prostředí či úzké odborné komunity. Obnova přírody se dotýká chráněných oblastí i takzvaně volné krajiny, lesů, zemědělských ploch, vodních toků a mokřadů, měst i venkova. Dotýká se tak vlastníků pozemků, hospodářů, samospráv, státní správy, vědců i nevládních organizací. Právě z tohoto důvodu ministerstvo vytvořilo systém pracovních skupin, který umožnil zapojení širokého okruhu partnerů do přípravy plánu.

Základ odborné práce probíhal v tematických expertních skupinách zaměřených na jednotlivé oblasti nařízení, tedy na přírodní stanoviště, sídla, řeky, zemědělskou krajinu a opylovače a lesní ekosystémy. Tuto práci doplňovala ad *hoc* expertní skupina pro nástroje implementace, která se zaměřovala na průřezová témata, zejména financování a komunikaci. Výsledky práce těchto skupin byly následně projednávány v tzv. horizontální koordinační platformě.

V rámci těchto skupin byly podle zaměření jednotlivých témat zahrnuty dotčené rezorty a jejich organizace, zástupci samospráv, profesních a zájmových svazů, hospodářů a vlastníků půdy, akademické sféry, vědeckých institucí i nevládních organizací. Rozsah zapojení odborné i zainteresované veřejnosti, kdy se činnosti pracovních skupin účastnili zástupci více jak 100 různých subjektů, je v českých podmínkách mimořádný. Ministerstvo si velmi váží spolupráce všech členů pracovních skupin, díky jejichž odborné práci a ochotě hledat společná řešení mohl první návrh Národního plánu na obnovu přírody vzniknout.

Základním stavebním kamenem přípravy byla mezirezortní spolupráce. Efektivní obnova české přírody bude možná pouze tehdy, bude-li probíhat v úzké koordinaci napříč dotčenými rezorty, zejména rezorty životního prostředí, zemědělství a místního rozvoje, kterých se řešená témata dotýkají největší měrou. Při přípravě plánu bylo nezbytné hledat rovnováhu mezi odbornými ambicemi, reálnou proveditelností navrhovaných opatření a jejich přijetím ze strany subjektů, které budou obnovu přírody v praxi uskutečňovat. Úspěch plánu totiž nebude záviset pouze na rozsahu či ambici návrhu, ale především na jeho faktické realizaci v krajině.

V JAKÉ FÁZI SE NÁRODNÍ PLÁN NA OBNOVU PŘÍRODY NACHÁZÍ

Významným milníkem celého procesu byla veřejná konzultace prvního návrhu Národního plánu na obnovu přírody, kterou Ministerstvo životního prostředí zahájilo v dubnu letošního roku. Cílem nebylo pouze splnit formální požadavek evropské legislativy, ale především ověřit, zda navrhovaná opatření odpovídají zkušenostem lidí, kteří se ochranou přírody, hospodařením v krajině nebo správou území dlouhodobě zabývají, a zároveň zjistit, jak široká veřejnost vnímá téma obnovy přírody.

Do veřejné konzultace se zapojilo téměř 3 000 respondentů. Výsledky potvrdily, že veřejnost ve velké většině vnímá zhoršující se stav krajiny a úbytek biologické rozmanitosti. Za nejzávažnější problémy lidé označují především sucho a nedostatek vody v krajině, úbytek hmyzu a ptáků a zhoršující se stav lesů (více viz výsledky dostupné na stránkách MŽP).

Dotazníkové šetření ukázalo, že přírodní prostředí a pestrá krajina jsou respondenty vnímány jako klíčový předpoklad pro fungování společnosti, zejména z hlediska zajištění vody, kvalitní půdy, produkce potravin, stability ekosystémů i schopnosti krajiny lépe odolávat projevům klimatické změny. Současně byla zdůrazňována jejich role pro fyzické a psychické zdraví obyvatel a celkovou kvalitu života. Ve vztahu k samotnému návrhu Národního plánu na obnovu přírody respondenti volali po dostatečné konkrétnosti navrhovaných opatření, zejména v zemědělské krajině. Opakovaně zaznívala také potřeba lepšího propojení plánu se zemědělstvím a územním plánováním, aktivního zapojení vlastníků pozemků, obcí a veřejnosti. Dále byl zmiňován důraz na transparentnost, průběžné vyhodnocování naplňování plánu a stabilní ekonomické a administrativní nástroje. Jako příklady dobré praxe byly nejčastěji uváděny lokální projekty obnovy mokřadů, vodních toků, tvorba ptačích parků či příklady přírodě blízkého hospodaření a obnovy krajinných prvků, které jsou realizovány obcemi, spolky nebo místními hospodáři a stojí na dlouhodobé péči o konkrétní území.

Obdržené připomínky byly ve spolupráci s dotčenými rezorty vyhodnoceny a relevantní podněty byly zohledněny při další úpravě návrhu plánu. Návrh plánu v současnosti prochází jednotlivými fázemi schvalovacího procesu, včetně vnitřního a mezirezortního připomínkového řízení.

Zapojení veřejnosti do přípravy plánu však zdaleka nekončí. Jak již bylo uvedeno, po odeslání návrhu plánu Evropské komisi bude návrh NPOP nezbytné ještě v průběhu příštího roku upravit podle připomínek Komise. Před finálním schválením plánu se tak předpokládá nejen pokračování práce expertních skupin, ale také další zapojení veřejnosti prostřednictvím navazující veřejné konzultace.

OBSAH NÁRODNÍHO PLÁNU NA OBNOVU PŘÍRODY A JEHO ODEVZDÁNÍ EVROPSKÉ KOMISI

Veřejnost měla možnost se seznámit s návrhem prvního Národního plánu na obnovu přírody v rámci zmíněné veřejné konzultace a ten byl následně dopracován

na základě obdržených připomínek. Jedním z nejčastěji zmiňovaných požadavků byla realizovatelnost navrhovaných opatření, přičemž právě hledání prakticky proveditelných řešení představuje jednu z hlavních výzev přípravy NPOP. Zlepšovat stav přírody a krajiny je potřebné, současně však musí být navrhovaná opatření realizovatelná v rámci platných zákonných podmínek, finančně udržitelná a srozumitelná pro ty, kteří je budou v praxi naplňovat. Příprava plánu navíc probíhá v době, kdy se na evropské úrovni stále diskutuje podoba budoucího finančního rámce po roce 2027. Vedle odborných otázek spojených se stavem ekosystémů tak probíhají i intenzivní debaty zejména o možnostech financování.

Národní plán na obnovu přírody je prvním dokumentem svého druhu v České republice. Musí proto nejen stanovit konkrétní opatření pro obnovu a zlepšování stavu ekosystémů, ale také vytvořit rámec pro jejich dlouhodobé provádění, monitorování a vyhodnocování. Národní plán na obnovu přírody se proto zaměřuje jak na konkrétní věcné oblasti, tak na průřezová témata, zejména osvětu a vzdělávání, monitoring stavu ekosystémů, metodickou podporu, výzkum a případné úpravy legislativního rámce.

Z hlediska věcných témat se plán v souladu s nařízením zaměřuje na zemědělskou krajinu a řešení nepříznivého stavu její struktury, ekologických funkcí a biologické rozmanitosti. Dále se věnuje lesním ekosystémům a podpoře jejich druhové rozmanitosti, vodním ekosystémům a obnově volně tekoucích řek včetně jejich funkčního propojení s okolní krajinou. Samostatnou oblast představuje také urbanizované prostředí, zejména rozvoj zeleně a zelené infrastruktury, vodních prvků a posilování ekologických funkcí měst a obcí. Plán se samozřejmě v souladu s nařízením rovněž zaměřuje na obnovu a péči o přírodní stanoviště a druhy na ně vázané, stejně jako na podporu populací a druhové rozmanitosti opylovačů. V období, kdy Česká republika opakovaně čelí epizodám sucha a rostoucím výkyvům počasí, patří mezi nejvýznamnější navrhovaná opatření ta, která přispívají ke zlepšení vodního režimu krajiny, obnově vodních toků, zvýšení retenční schopnosti území a obnově mokřadů. Právě opatření zaměřená na hospodaření s vodou představují jedno z hlavních průřezových témat plánu a promítají se napříč většinou jeho tematických oblastí.

Vzhledem k rozsahu a komplexnosti připravovaného dokumentu a probíhajícím diskusím o budoucím nastavení evropských i národních finančních nástrojů pokračují v závěrečné fázi přípravy plánu intenzivní jednání s klíčovými rezorty. Cílem Ministerstva životního prostředí je předložit Evropské komisi takový návrh, který bude nejen v souladu s požadavky nařízení, ale zároveň bude dlouhodobě proveditelný, finančně realistický a opřený o širokou odbornou shodu.

ZÁKLAD OBNOVY PŘÍRODY V ČESKÉ REPUBLICE

Národní plán na obnovu přírody není jednorázovým projektem ani uzavřeným seznamem opatření. Představuje dlouhodobý rámec pro koordinovanou obnovu ekosystémů a posílení odolnosti české krajiny v podmínkách 21. století. Reaguje na výzvy spojené se změnou klimatu, ztrátou biologické rozmanitosti, degradací půdy i zhoršujícím se vodním režimem krajiny.

Obnova přírody není cílem sama o sobě, ale je předpokladem pro zachování krajiny, která bude schopna dlouhodobě poskytovat společnosti ekosystémové služby – zadržovat vodu, dávat kvalitní půdu, prostor pro život i hospodářské využívání a zároveň odolávat rostoucím dopadům změny klimatu a ztráty biodiverzity. Národní plán na obnovu přírody vytváří rámec, jak tohoto cíle v České republice postupně dosahovat a současně vytváří základ pro praktickou implementaci nařízení o obnově přírody v našich podmínkách. Nejde přitom o neměnný dokument. V souladu s požadavky nařízení bude pravidelně vyhodnocován a aktualizován tak, aby reagoval na nové poznatky, zkušenosti z praxe i vývoj na národní a evropské úrovni a přispíval k účinné obnově české krajiny s ohledem na její specifické podmínky.

POZNÁMKA REDAKCE:

Tento článek vznikl v době, kdy návrh Národního plánu na obnovu přírody prochází formálním připomínkovým a schvalovacím procesem. Znění prvního návrhu plánu se proto může v dalších fázích dílčím způsobem měnit. Autoři navazujících tematických příspěvků vycházeli z pracovní verze dokumentu platné v době veřejné konzultace.